

۱۹۰۶۹۲۹

به نام خداوند بخشنده و مهربان

تحلیلی بر

مفهوم پایداری اجتماعی در فضاهاى فرهنگى ایران معاصر

جستارهای پژوهشگران دوره دکتری تخصصی معماری

م. رایش علمی:

دکتر محمد الیاس سهیلی

نویسنده:

نازنین اسلامی؛ رعنا ایازی؛ سارا حسینی؛ ساناز خانبان زاده؛ مهرنوش ذوقی؛ سارا شریعتی؛ الوافضا؛ کریمایی حسینی غیاثوند؛
محمد محمد زاده؛ بهناز منتظر؛ لیلا هاشمیان؛ مریم هاشمیان.

تحلیلی بر مفهوم پایداری اجتماعی در فضاهای فرهنگی ایران معاصر - جستارهای پژوهشگران دوره دکتری تخصصی معماری / نوشته ی نازنین اسلامی... [و دیگران]. ویرایش علمی جمال الدین سهیلی	
تهران: گوهردانش، ۱۳۹۷.	۹۷۸-۶۰۰-۱۶۴-۱۳۷-۴
۱۹۵ ص. مصور رنگی	
فبا	
نشته ی نازنین اسلامی، رعنا ایازی، سارا حسینی، ساناز خاتیان زاده، مهرنوش ذوقی، سارا شریعتی، ابوالفضل کربلایی حسینی غیاثوند، محمد محمدزاده، بهناز منتظر، لیلا هاشمیان، مریم هاشمیان	
فضاهای عمومی - ایران - جنبه های اجتماعی - نمونه پژوهی	
فضاهای عمومی - ایران - جنبه های اجتماعی - مقاله ها و خطابه ها	
فضاهای عمومی - ایران - مقاله ها و خطابه ها	
سا در معماری - ایران - نمونه پژوهی	
اجتماعی - فرهنگ - ایران - مقاله ها و خطابه ها	
اسلام، نازنین، ۱۳۶۹، سهیلی جمال الدین، ۱۳۵۵، ویراستار	
دانشگاه، اسلام، ولسل، ولسل	
NA ۹۳/۴۳۳ ۱۳۹۷	۷۱۱/۴۰۹۵۵
۵۲۰۵۵۶۴	

تلفن و نمابر: ۷۷۱۳۱۹۶۰ - ۷۷۱۰۵۹۹۰

پست الکترونیکی: gohardansh@hotmail.com

نام کتاب: تحلیلی بر مفهوم پایداری اجتماعی در فضاهای فرهنگی ایران معاصر - جستارهای پژوهشگران دوره دکتری تخصصی معماری

نویسندگان: نازنین اسلامی، رعنا ایازی، سارا حسینی، ساناز خاتیان زاده، مهرنوش ذوقی، سارا شریعتی،

ابوالفضل کربلایی حسینی غیاثوند، محمد محمدزاده، بهناز منتظر، لیلا هاشمیان، مریم هاشمیان

ویرایش علمی: دکتر جمال الدین سهیلی

هماهنگی و نظارت چاپ: سیدرضا نصری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۴-۱۳۷-۴

چاپ اول: سال ۹۷ - گوهردانش تعداد ۵۰۰ نسخه

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

قیمت: ۲۴۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
گشایش / دکتر اسماعیل شیعه	۱
مقدمه / جمال الدین سهیلی	۳
۱. نقش مؤلفه‌های حس تعلق به محیط بر میزان رضایت‌مندی ساکنان در شهرک‌های مسکونی ساحلی بندر انزلی /	
نازنین اسلامی	۷
۲. ارائه راهکارهایی جهت ایجاد تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های فرهنگی به واسطه نقش مؤلفه‌های نفوذپذیری /	
رعنا ابازری	۱۹
۳. تأثیر زمینه گرامسفری - اجتماعی بر حس تعلق با تأکید بر مؤلفه‌های عملکردی و ذهنی (نمونه موردی: موزه‌های معاصر ارومیه) / سارا حسینی	۳۱
۴. نقش خلوت بر رضایتمندی در کتابخانه / سائز خانبان زاده	۳۹
۵. ارائه مدل مفهومی در جهت شناخت تأثیر مؤلفه‌های کالبدی حس تعلق بر خاطره جمعی در فضاهای عمومی شهر (محور سبز میدان به خیابان امام خمینی قزوین) / مه‌رزش خرمی	۴۷
۶. تبیین معیارهای کالبدی کیفیت محیط برافزایش سرزندگی محله‌های قدیم شهر قزوین (مطالعه موردی: ملک‌آباد قزوین) /	
سارا شریعتی	۶۱
۷. ارائه مدل مفهومی در جهت شناخت نقش مؤلفه‌های کالبدی حس تعلق مکان بر اجتماع‌پذیری فضاهای فرهنگی از دیدگاه روانشناسی محیط / ابوالفضل کربلایی حسینی غیاثوند	۸۱
۸. تحلیل بعد کالبدی حس تعلق به مکان در بناهای مذهبی (مطالعه موردی: موزه آینه چهل منبر لاهیجان) /	
محمد محمدزاده	۹۵
۹. تأثیر مؤلفه‌های سرزندگی بر مشارکت اجتماعی افراد در فضاهای فرهنگی /	
بهناز منتظر	۱۱۵
۱۰. تأثیر عدالت اجتماعی بر سرزندگی فضاهای فرهنگی (مطالعه موردی: فرهنگسراهای شهر قزوین) /	
لیلا هاشمیان	۱۳۷
۱۱. تبیین نقش مراسم‌های مذهبی بر تعاملات اجتماعی در فضاهای مذهبی (مطالعه موردی: مراسم مذهبی ایام محرم - تاسوعا و عاشورای حسینی در قزوین) / مریم هاشمیان	۱۳۵

مقدمه

در سال‌های اخیر نظر به افزایش جمعیت و کاهش سطح تعاملات اجتماعی، توجه به معماری انسان‌گرایی که پاسخگوی نیازهای انسان در ابعاد مختلف انسانی باشد و منجر به گسترش میزان حضور و رضایتمندی استفاده‌کنندگان از فضا شود، پرداختن به کیفیت‌های پایداری اجتماعی را ضروری کرده است.

در بحث توسعه پایدار، بخشی از تأکید بر عوامل اجتماعی بوده است. در سال‌های اخیر عوامل اجتماعی به‌عنوان ضرورتی برای توسعه پایدار، تمرکز زیادی را به خود معطوف کرده است. در واقع در توسعه مفهوم پایداری اجتماعی محور اصلی، انسان نسل حاضر و آینده می‌باشد. از طرفی نمود فضایی بی‌توجهی به ابعاد اجتماعی برنامه‌های توسعه شهری را می‌توان از کمبود فضاهای فرهنگی با هویت و عدم توجه به باز زنده سازی فضاهای فرهنگی موجود شهری تشخیص داد. نبود چنین فضاهایی به مفهوم نادیده گرفتن اهمیت تعامل اجتماعی به‌عنوان پیش‌نیاز هم‌گرایی مردم، تشکیل ظرفیت‌های اجتماعی، حس تعلق به مکان، مشارکت و نه‌ایتا پایداری اجتماعی به‌عنوان ضرورتی انکارناپذیر در تداوم حیات شهر سالم می‌توان تلقی نمود؛ چراکه یکی از معیارهای اساسی سنجش مطلوبیت شهری را می‌توان خلق و باز زنده سازی فضاهای فرهنگی برای انتشار فرهنگ سازنده مشارکتی قلمداد کرد.

پایداری اجتماعی فرهنگی تأکید بر تعریف و نگهداری روابط و مفاهیم اجتماعی دارد که عاملی جهت تقویت و تحکیم سیستم‌های فرهنگی می‌باشد. همچنین شامل حفظ و گسترش ارزش‌ها و روابط اجتماعی شهروندان در فضاهای مختلف شهری می‌باشد. نظر به رشد و توسعه چشم‌گیر شهرها در دوره معاصر خصوصاً در کشورهای در حال توسعه و تحولات گسترده‌ای که در فضاهای فرهنگی شهر پیدا شده است، شاهد کاهش فضاهای فرهنگی در شهرها هستیم. این مسند از آنجا اهمیت پیدا می‌کند که جهت دست یافتن به اهداف پایداری اجتماعی نیاز به حضور فعال افراد، گروه‌ها و نهادهای مدنی در فضای شهری، به لحاظ تأمین مشارکت اجتماعی و تبادل اطلاعات می‌باشد از این رو تقویت و گسترش فضاهای فرهنگی در شهرها ضروری به نظر می‌رسد.

فضاهای فرهنگی شهرها، فضاهایی هستند که محل ارتباطات و تعاملات اجتماعی شهروندان می‌باشد. امروزه علیرغم رواج پدیده‌هایی نوین ارتباطی چون مطبوعات، رادیو، تلویزیون، اینترنت، فضای فضاهای فرهنگی برای ارتباطات اجتماعی همه اقشار جامعه همچنان از اهمیت زیادی برخوردار است. با توجه به ویژگی‌های خاص شد سلامت و امنیت شهروندان بایستی بخشی از کارکرد فضاهای فرهنگی شهری به کودکان اختصاص یابد. از این رو آماده‌سازی فضاهای فرهنگی شهری برای اقشار مختلف شهری از اهمیت ویژه برخوردار است.

پایداری اجتماعی در مجتمع‌های فرهنگی کیفیتی است که کاربران از حضور در محیط خیر رضایت داشته باشند و از تعاملات با سایر افراد لذت برند. در این وضعیت مجموعه شرایط به نحوی است که با گذشت زمان تعاملات اجتماعی بیشتر می‌شود و بیشتر کاربران نسبت به محل حضور خویش تعلق خاطر و دلبستگی می‌یابند و به‌صورت ناخودآگاه، جوی صمیمی بین افراد شکل می‌گیرد، لذا افراد در نگهداری و بهبود وضعیت موجود، مشارکت و هماهنگی خواهد داشت. در این صورت کیفیت مجموعه پایدار نسبت به سایر مجموعه‌ها بیشتر می‌شود.

مفهوم توسعه پایدار، کیفیتی چندبعدی است که درصدد است تا ضمن حفظ زیست‌بوم انسانی، ظرفیت رشد و توسعه انسانی را در جوامع مختلف هرچه بیشتر ایجاد نماید. یکی از ابعاد مؤثر در این مفهوم، پایداری اجتماعی است که زمینه‌ساز برقراری روابط اجتماعی و ایجاد حیات مدنی می‌باشد که می‌تواند در بستر فضاهای فرهنگی شهری نمود عینی پیدا کند. فضاهای فرهنگی شهرها با تعامل بین شهروندان و کالبد و روابط این دو باهم، همواره بهترین مکان برای فعالیت‌های شهری و مناسبات اجتماعی می‌باشند. لذا این فضاها به‌عنوان مرکز ادراکات مشترک شهروندان، حامل میراث فرهنگی، بازخوانی خاطرات جمعی و مکان نمایش آئین‌ها و ارزش‌های مشترک جامعه می‌باشند. به‌طور مثال نمایش‌های آئینی یکی از پدیده‌های هنری جدید است که به‌ویژه از نظر ارتباط با

خرده فرهنگ‌های عمومی فرهنگ جوانان، در شهرهای بزرگ مورد توجه قرار گرفته است. آیین‌ها و مراسم‌های آیینی از عمده‌ترین موضوعاتی هستند که امروزه به عنوان سرمایه‌های فرهنگی و تاریخی شهرها تلقی شده و می‌توان بر اساس یک برنامه‌ریزی دقیق نقش مؤثری برای آن‌ها در ایجاد پایداری اجتماعی به وسیله تقویت هویت فرهنگی متصور شد. اهمیت مراسم‌های آیینی در عصر کنونی باعث آن شده تا همانطور که فضاهای فرهنگی شهری در دوره‌های زمانی مختلف حائز اهمیت بوده‌اند، هم‌اکنون نیز نقش مؤثری را در پاسخگویی به نیازهای فرهنگی اجتماعی و روان‌ساختی شهروندان بر عهده داشته باشند.

درواقع فضاهای فرهنگی شهری به عنوان یکی از مهم‌ترین اجزاء ساختار شهر، منعکس‌کننده روابط اجتماعی - فرهنگی در شهر هستند که می‌توانند شرایط تعاملات اجتماعی را تسهیل نمایند. به عبارتی فضاهای فرهنگی شهری به عنوان بستری مناسب دربرگیرنده ارتباطات اجتماعی شهروندان در شهر و فعالیت‌های عمومی آنان می‌باشند. از این رو حرکت به سوی پایداری اجتماعی باوجود فضاهای فرهنگی سرزنده و پویا که زمینه را برای حضور شهروندان فراهم آورد ضرورتی مهم است. لذا توجه به انسان و پاسخگویی به نیازهای وی با ارتقاء سطح کیفیت فضاهای فرهنگی شهری، حضور مداوم شهروندان را به همراه خواهد داشت.

در حوزه پایداری اجتماعی به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های توسعه پایدار شهری، توجه به فضاهای فرهنگی در شهرها حائز اهمیت می‌باشد. در بیان ابعاد فضاهای عمومی شهری، فضاهای باز فرهنگی، به لحاظ امکان حضور فعال انسان‌ها نسبت به فضاهای بسته ظرفیت مطلوبی کیفیت زندگی انسان نسل حاضر و نسل آینده را در نظر گرفتن استعدادها و ظرفیت‌های او و برآوردن نیازهای همه انسان‌هاست و این امرهایی هم چون افزایش سطح آموزش، عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی و... دارد. امروزه فضاهای عمومی در شهرها ظرفیت مناسبی برای پاسخگویی به نیازهای اجتماعی انسان و تأمین حیات اجتماعی او محسوب می‌شود. در این فضاها به لحاظ عرده‌ها، وسیله‌ها و امکاناتی که برای شکل‌گیری فعالیت‌های شهروندان وجود دارد، فرصت آن فراهم می‌شود تا تعاملات اجتماعی در سطوح بالاتر شکل گیرد و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم گفت‌وگو داشته باشند. نتیجه این امر افزایش حضور پذیری انسان‌ها در فضای شهری، تأمین سرزندگی در شهرها می‌باشد که این، خود یکی از اهداف اصلی پایداری اجتماعی می‌باشد. دستیابی به این هدف مستلزم اتخاذ رویکردهای کیفی فضا با نیازها و الگوهای رفتاری مخاطبین به منظور تأمین حس رضایتمندی و آسایش آن‌ها می‌باشد. به بیان دیگر فرایند برنامه‌ریزی برای بهبود کیفیت یک فضای فرهنگی شهرها بر اصول و معیارهایی استوار است که خود را با انتظارات، نیازمندی‌ها و نوع رفتار مخاطبان از فضا مرتبط می‌سازد.

کتاب حاضر درصدد است تا در مسیر تأکید بر اهمیت فضاهای فرهنگی در معماری معاصر ایران و نقشی که این فضاها می‌توانند در جذب افراد جامعه داشته باشند، تأثیرات شاخص‌های پایداری اجتماعی را مورد بررسی قرار دهد. جهت بررسی اصول طراحی و معماری فضاهای فرهنگی با رویکرد پایداری اجتماعی لازم است که در این زمینه بررسی مفاهیم و شناسایی شاخص‌های معیارهای موردنظر در پایداری اجتماعی پرداخته شود. به عبارت دیگر سعی گردید با مطالعه رویه‌های پایداری اجتماعی از دیدگاه صاحب‌نظران، به مبانی نظری تحقیق رسیده و سپس با بررسی نمونه‌های اجراشده در فضاهای فرهنگی در معماری معاصر ایران، به شناخت معیارهای هرکدام از این مؤلفه‌ها میسر شود. از مهم‌ترین مطالعاتی که تاکنون در این خصوص در ایران به انتشار رسیده است، مربوط به چند مقاله علمی - پژوهشی و چند مقاله کنفرانس‌های ملی می‌باشد که با رویکرد تحلیل برخی از ظرفیت‌های فضاهای فرهنگی این تحقیقات صورت پذیرفته ولی کتاب حاضر درصدد است با محوریت مفهوم پایداری اجتماعی در خصوص معماری فضاهای فرهنگی در معماری معاصر ایران بتواند به تحلیل الگوهای طراحی این مقوله بپردازد. البته شایان ذکر است که تمام آن‌ها به عنوان پیشینه تحقیق استفاده شده است.

بر این اساس، برای طرح این پژوهش، دانشجویان درس مباحث منتخب دوره دکتری معماری، ورودی نودوچهار و نودوپنج در دانشگاه آزاد اسلامی قزوین انتخاب شدند که با همکاری بسیار عالی موجب انجام این پروژه گردیدند. همان‌طور که قبلاً نیز اشاره شد، با توجه به اینکه این تحقیق از نوع کیفی می‌باشد، ورود به آن مستلزم مطالعه گسترده و جدی در مبانی نظری پایداری

اجتماعی در معماری است تا بتوان به مفاهیم و الگوهای آن دست یافت. لذا در این پژوهش به تناسب دیدگاه‌های مطرح در مفهوم توسعه پایدار در معماری فضاهای فرهنگی و نوع درک مؤلفین سعی شده است ساختار هر تحقیق سازمان‌دهی شود. لذا در این تلاش برخی اختلاف نظر خوانندگان گرامی در الگوهای ارائه شده برای ما قابل تأمل و انتقال آن‌ها به ما بسیار ارزشمند است. روش گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی است که از طریق کتاب‌ها، مقالات و در برخی موارد برای تعدادی از تصاویر از سایت‌های اینترنتی استفاده شده است. لازم به ذکر است این تجربه ارزشمند آموزشی و پژوهشی را از سال ۱۳۹۰ با دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی قزوین آغاز نمودم که تاکنون چند مجموعه با عنوان‌های ذیل منتشر شده است.

۱. طراحی پارک‌های تخصصی بارانمایی دکتر حسین سلطان‌زاده (۱۳۹۰) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 ۲. طراحی پارک کودک (۱۳۹۱) - انتشارات چهارطاق
 ۳. فضاهای جدید در بافت‌های تاریخی (۱۳۹۱) - انتشارات چهارطاق
 ۴. طراحی مجموعه محوطه‌های دانشگاهی (۱۳۹۲) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 ۵. معماری انعطاف‌پذیر (۱۳۹۲) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 ۶. زمینه‌گرایی - مروری (۱۳۹۳) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۷. مروری بر نشانه‌شناسی در معماری (۱۳۹۳) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۸. پایداری اجتماعی در فضاهای شهری، جلد اول (۱۳۹۴) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۹. پایداری اجتماعی در فضاهای شهری، جلد دوم (۱۳۹۴) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۰. میدان‌های تاریخی در کشورهای اسلامی (۱۳۹۴) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 ۱۱. معماری مدارس تاریخی در کشورهای اسلامی (۱۳۹۵) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 ۱۲. معماری منظر در آثار معماران معاصر ایران (۱۳۹۵) - انتشارات نشر دانشگاهی
 ۱۳. مروری بر تجربیات جهانی در طراحی پارک‌های شهری (۱۳۹۵) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۴. مروری بر معماری پست‌مدرن در طراحی فضاهای فرهنگی کشورهای اسلامی (۱۳۹۵) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۵. مروری بر معماری پست‌مدرن در طراحی فضاهای مذهبی کشورهای اسلامی (۱۳۹۵) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۶. مروری بر معماری پست‌مدرن در طراحی فضاهای تجاری کشورهای اسلامی (۱۳۹۶) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۷. طراحی اقامتگاه‌های کوهستانی با رویکرد توسعه پایدار (۱۳۹۶) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۸. مروری بر تجربیات جهانی طراحی پارک هنر (۱۳۹۶) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۱۹. طراحی مراکز اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار (۱۳۹۶) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۲۰. خوانش فضای معماری در مکاتب هنری جهان (۱۳۹۶) - انتشارات نشر گوهر دانش
 ۲۱. طراحی یادمان مشاهیر در معماری منظر با رویکرد پایداری اجتماعی (۱۳۹۷) - انتشارات نشر گوهر دانش
- در اینجا جا دارد از زحمات جناب آقای دکتر ابوالفضل کربلایی حسینی غیاثوند و سرکار خانم دکتر بهناز منتظرکه در زمینه ویراستاری و صفحه‌آرایی تلاش ارزشمندی داشته‌اند، سپاسگزاری نمایم. همچنین از ریاست محترم دانشگاه جناب آقای دکتر موسی خانی که همواره از فعالیت‌های پژوهشی در دانشگاه آزاد اسلامی قزوین حمایت نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم. در پایان از همکاری دوست عزیزم جناب آقای دکتر سیدرضا نصری که در خصوص امور انتشار این اثر فعالیت داشتند قدردانی می‌نمایم.

جمال‌الدین سهیلی

استادیار گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

پاییز ۱۳۹۶